

Úvod - Krajinový ráz, identita a genius loci

Ráz krajiny je podle Agentury ochrany přírody a krajiny ČR významnou hodnotou dochovaného přírodního a kulturního prostředí a je proto chráněn před znehodnocením. Je dán specifickými rysy a znaky, které vytvářejí její rázovitost - odlišnost a jedinečnost. Ráz krajiny vyjadřuje nejenom přítomnost pozitivních jevů a znaků, ale též kulturní a duchovní dimenzi krajiny. Pojmu „krajinný ráz“ odpovídá pojem „charakter krajiny“ (Landscape Character, Landschaftscharakter), vyjádřený především morfologií terénu, charakterem vodních toků a ploch, vegetačního krytu a osídlení.

S kulturní a duchovní dimenzi krajiny je úzce svázaná **krajinná identita**. Andrade Dneboská (2006) ji popisuje jako komplex symbolů a významů svázaných s konkrétní krajinou a uchovávaných v kolektivní paměti jejích uživatelů. Jde o nepostradatelnou součást genia loci každé kulturní krajiny.

Cílek (2006) k dané problematice dodává, že k povaze krajiny patří to, že v nás vzbuzuje pocity jako je soulad, zakořeněnost, melodičnost, melancholie a mnohé další. Krajina je tedy do určité míry emocionální interpretací.

Krása krajiny vznikala jak nevědomě tím, že krajina byla využívána a kultivována; tak i vědomými zásahy jako jsou např. barokní „korunovace“ krajiny. Nevědomě vytvořená краса krajiny (systémy terasovaných polí na Spiši, lukaření, vodní hospodářství) má svůj původ ve zvýraznění přírodních charakteristik. Lidé záviseli na půdě a snažili se přijít na způsob, jak ji maximálně využít za použití minimálních technických úprav.

V současnosti ovšem zásadní **změna požadavků na funkce krajiny** přerostla tradiční míry, poznamenává k tomu Andrade Dneboská (2006), a vyžaduje její zcela jiné chápání a užívání. Dostáváme se do stadia postagrárního vztahu ke krajině (Sádlo et al. 2005), kdy již nemůžeme pohlížet na krajinu skrze zemědělství jakožto základní krajinotvorné složky, jako tomu bylo od neolitu.

Rychlost a směr těchto změn povětšinou znamenají velké zjednodušení krajinné mozaiky. Krajina se stává monotónnější (ať již široká úrodná pláň, či roztržitá šachovnice suburbánní zástavby) a tento proces nutně vede ke ztrátě významů zde dříve nacházených a tím i k citovému odcizení se krajině.

Cílek (2006) klade poměrně častou otázku: **Jakou krajinu chceme chránit?** Středověkou, nebo alšovskou krajinou 19. století vypasenou dobyt看em, krajinu malých polí a mezi nebo jakoukoliv harmonickou krajinou? V obecné poloze se na tento dotaz dá jen obtížně odpovědět. Na konkrétní lokalitě je obvykle situace podstatně jednodušší a je možné provést poměrně objektivní bilanci a srovnání s širším regionem nebo celým územím ČR. Otázka pak nezní, jakou krajinu chceme chránit, ale jak chránit ty rysy daného území, které jsou jedinečné v měřítku regionu, kraje, republiky či Evropy.

U větších celků je situace složitější, protože většina evropských krajin je jedinečných a pokud nejsou unikátní z hlediska celé Evropy, pak bývají nenahraditelné pro své obyvatele. Polabí je jedinečnou krajinou v rámci Čech, ale podobných, možná hezčích říčních údolí je v Evropě několik. My však žijeme v Čechách a ne v celé Evropě, takže zničení nějaké charakteristické části Polabí je pro nás nenahraditelné.

Obecně se dá navrhnout, že je třeba chránit nikoliv jenom botanicky či geologicky cenné a významné lokality, ale obecně **jakákoliv místa, které máme rádi**. V prvním případě existují ochranné a vědecké důvody ochrany, v druhém se jedná o vztah k místu, tedy topofilii. V klasické řečtině je lásce k místu vyhrazeno analogické slovo - philochoria.

Zachování krajin nám doposud známých či čitelných však není snadné, jak podotýká Andrade Dneboská (2006). **Muzealizace krajin** za účelem zachování jejich charakteru nejsou

řešením. Vedou povětšinou k jejich osifikaci v mrtvou kulisu. Je účelné zachovat drobné segmenty krajiny historického charakteru "typu skanzen" pro budoucí generace, ale nejde o řešení schůdné pro celá území.

Opačným extrémem je **naprostá změna krajiny**, její autoritativní přetvoření za účelem implantace nových funkcí, které vede ke ztrátě její typické struktury a tak možnosti tradiční orientace v krajině, „její četby“.

Nabízí se otázka možnosti **použití existujících struktur krajiny pro implantaci nových funkcí**, které by umožnily ekonomickou, ekologickou a sociální udržitelnost, zatímco zachovaná organizační báze by umožňovala kontinuální orientaci a vztah ke krajině, zásadní pro její celkově multifunkční využití a další rozvoj. Identifikace a využití nosných krajinných struktur není nová myšlenka, ale v rámci některých odvětví již dlouhodobě a opakovaně praktikovaný jev. Příkladem mohou být ekologické struktury v krajině - síť biocenter a biokoridorů, jakkoliv jde o jednosektorový model.

Celou problematiku shrnuje Cílek (2006, s. 31, 32): „Charakter evropské krajiny, jež není divočinou, se odvíjí od způsobu obhospodařování. Ten závisí na změnách politické a ekonomické situace. Ve změněných socio-ekonomických podmínkách se tak mění i krajinný ráz a většinou se s tím v měřítku celé krajiny nedá mnoho dělat. Zbývá pak chránit či přímo konzervovat alespoň některé vybrané lokality. Přesto si dovoluji navrhnout rámcový obecný názor, jak chránit nikoliv jeden určitý krajinný ráz, ale krajinu jako dynamický systém v čase velkých socio-ekonomických změn. **V evropské krajině, která stojí někde mezi přírodním a kulturním fenoménem je zapotřebí kromě základních a obecně známých (což neznamená respektovaných) funkcí jak je ochrana podzemních vod, půdního fondu, lesních porostů atd. zavést také určitý management, či hospodaření s prostorem, krásou, autenticitou a pamětí krajiny.**“

Literatura:

- ANDRADE DNEBOSKÁ, M. Hledání jednoho z aspektů krajinné identity. In: *Ochrana krajinného rázu - třináct let zkušeností, úspěchů i omylů*. Ed. I. Vorel, P. Sklenička. Praha: 2006. s. 13-18. ISBN 80-903206-7-8.
- CÍLEK, V. Mikromytologická diverzita a časový ráz krajiny. In: *Ochrana krajinného rázu - třináct let zkušeností, úspěchů i omylů*. Ed. I. Vorel, P. Sklenička. Praha: 2006. s. 31-35. ISBN 80-903206-7-8.
- Krajinný ráz a výstavba*. Agentura ochrany přírody a krajiny. [cit. 2006-10-27]. <<http://www.ochranaprirody.cz/index.php?cmd=page&id=87>>.
- SÁDLO, J., POKORNÝ, P., HÁJEK, P., DRESLEROVÁ, D., CÍLEK, V. *Krajina a revoluce – významné přelomy ve vývoji kulturní krajiny českých zemí*. 1. vyd. Praha: Malá Skála, 2005. 248 s. ISBN 80-86776-02-6.